

УДК 37.07 : 364-1

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-5\(5\)-47-57](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-5(5)-47-57)

Карпенко Юрій Вікторович кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу, ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», вул. Ковалю, 3, м. Полтава, 36014, тел.: (050) 941-00-20, <https://orcid.org/0000-0001-6370-066x>

Карпенко Ніна Миколаївна кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу, ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», вул. Ковалю, 3, м. Полтава, 36014, тел.: (050) 198-08-08, <https://orcid.org/0000-0003-1751-7033>

Степанова Лариса Валентинівна кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом, економіки праці та економічної теорії, ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», вул. Ковалю, 3, м. Полтава, 36014, тел.: (050) 305-17-71, <https://orcid.org/0000-0003-0483-5657>

Тужилкіна Оксана Володимирівна кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом, економіки праці та економічної теорії, ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», вул. Ковалю, 3, м. Полтава, 36014, тел.: (095) 639-74-10, <https://orcid.org/0000-0001-6866-8056>

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНІ ЗАХОДИ ДЛЯ МОЛОДІ З СОЦІАЛЬНО ВРАЗЛИВИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Сучасні умови функціонування закладів вищої освіти постійно вимагають розроблення гнучких програм залучення студентів, формування лояльного контингенту, оскільки усі вищі конкурують між собою. Конкурентоспроможність закладу вищої освіти наразі не визначається матеріально-технічною базою, обсягом бібліотечного фонду, наявністю нової техніки чи можливістю доступу до інтернет-ресурсів. Підвищення конкурентоспроможності відбувається у даний час активною участю викладачів і студентів у науковому та соціальному житті, через реалізацію міжнародних та соціальних проектів.

З метою активної участі студентів у науковій і соціальній діяльності необхідно завчасно проводити профорієнтаційну роботу, яка полягає не лише у презентації освітніх програм, які має заклад вищої освіти, чи переваг певних

професій на ринку праці, а й у залученні майбутніх студентів до соціальних проектів вишу.

Важливою складовою контингенту вищого навчального закладу є молодь із соціально вразливих верств населення, яка потребує навіть більшої уваги, оскільки має специфічні потреби у навчанні.

У статті розглянуто основні заходи профорієнтації для дітей та молоді з соціально вразливих верств населення з метою підвищення конкурентоспроможності закладу вищої освіти. Запропоновано комплекс заходів, які передбачають проведення занять, тренінгів, що сприяють визначенню професійних схильностей та формування м'яких навичок у дітей шкільного віку та молоді.

Ключові слова: соціально вразливі верстви населення, молодь, профорієнтація, профорієнтаційні заходи, конкурентоспроможність, заклад вищої освіти.

Karpenko Yuriy Viktorovich Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Hotel Business, Higher Education Institution of Ukoopspilka "Poltava University of Economics and Trade", Kovalya St., 3, Poltava, 36014, tel. : (050) 941-00-20, <https://0000-0001-6370-066x>

Karpenko Nina Mykolaivna Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Hotel Business, Higher Education Institution of Ukoopspilka "Poltava University of Economics and Trade", Kovalya St., 3, Poltava, 36014, tel.: (050) 198-08-08, <https://orcid.org/0000-0003-1751-7033>

Stepanova Larysa Valentynivna Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Personnel Management, Labor Economics and Economic Theory, Higher Education Institution of Ukoopspilka "Poltava University of Economics and Trade", Kovalya St., 3, Poltava, 36014, tel.: (050) 305-17-71, <https://orcid.org/0000-0003-0483-5657>

Tuzhykina Oksana Volodymyrivna Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Personnel Management, Labor Economics and Economic Theory, Higher Education Institution of Ukoopspilka "Poltava University of Economics and Trade", Kovalya St., 3, Poltava, 36014, tel.: (095) 639-74-10, <https://orcid.org/0000-0001-6866-8056>

VOCATIONAL ASSISTANCE MEASURES FOR YOUNG PEOPLE FROM SOCIALLY VULNERABLE LAYERS OF THE POPULATION AS A TOOL OF INCREASING THE COMPETITIVENESS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract. Modern conditions for the functioning of higher education institutions constantly require the development of flexible programs to attract

students, the formation of a loyal contingent, as all universities compete with each other. The competitiveness of higher education institutions is currently not determined by the material and technical base, the volume of the library fund, the availability of new equipment or the possibility of access to Internet resources. Increasing competitiveness is currently the active participation of teachers and students in scientific and social life, through the implementation of international and social projects.

In order for students to actively participate in scientific and social activities, it is necessary to conduct career guidance work in advance, which consists not only in presenting educational programs of higher education or the benefits of certain professions in the labor market, but also in attracting prospective students to social projects.

An important part of the contingent of higher education is young people from socially vulnerable groups, who need even more attention because they have specific learning needs.

The article considers the main career guidance measures for children and youth from socially vulnerable segments of the population in order to increase the competitiveness of higher education institutions. A set of activities is proposed, which includes classes, trainings that help identify professional aptitudes and the formation of soft skills in school-age children and youth.

Keywords: socially vulnerable segments of the population, youth, career guidance, career guidance activities, competitiveness, higher education institution.

Постановка проблеми. У сучасних умовах заклади вищої освіти відшукують різні напрями підвищення своєї конкурентоспроможності. Одним з основних є формування дієвих профорієнтаційних заходів, які здійснюватимуть ЗВО серед дітей та молоді. Такі заходи мають бути спрямовані як на широкий загаль, так і на дітей та молодь із соціально вразливих верств населення, оскільки такий прошарок найбільше потребує визначення професійних схильностей, здібностей і талантів при обранні майбутньої професії. Співпраця з цими верствами населення підвищує і конкурентоспроможність ЗВО через напрацювання контингенту студентів, які розуміють важливість знань і вмінь, що можна отримати в університеті та потім застосовувати у професійній діяльності й підвищувати свій рівень життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням професійної орієнтації присвятили свої наукові дослідження К. Бондарчук, Т. Кириченко, О. Козловський, Е. Лібанова, Ю. Маршавін, І. Назімов, В. Рижков, В. Савченка, В. Ткаченко, Б. Федоришин, М. Чистяков та ін. Але взаємозв'язок між професійною орієнтацією молоді та конкурентоспроможністю закладу вищої освіти досі залишається вивченим недостатньо.

Мета статті – дослідження наявних та розроблення нових профорієнтаційних заходів для дітей та молоді із соціально вразливих верств населення з метою підвищення конкурентоспроможності закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Законодавство визначає «вразливі групи населення» як потенційних отримувачів соціальних послуг, що мають найбільший ризик потрапляння в складні життєві обставини через вплив зовнішніх (соціальних, економічних, природних, політичних, екологічних тощо) та внутрішніх [1].

Найбільш небезпечним є одночасний вплив на сімейну систему негативних зовнішніх та внутрішніх чинників (факторів ризику). Наприклад:

- сім'я з достатком нижче ніж середній, з двома малолітніми дітьми, батько втратив роботу;
- багатодітна сім'я, через військове протистояння на Сході України вимушена була переїхати і тимчасово поселитись у родичів; маленьке житло, нестаток коштів та невизначеність ситуації породжують конфлікти;
- сім'я з дітьми не має свого житла і тривалий час мешкає у маленькій квартирі разом із батьками дружини, які не люблять зятя; зять втратив роботу;
- мама-одиначка, яка сама виховує дитину з вадами розвитку, тяжко захворіла.

Наведені приклади свідчать про виникнення додаткових проблем в ситуації, коли сім'я вже належала до категорії вразливих. Проблеми одного із членів сім'ї провокують дисбаланс сімейної системи і спричиняють стан вразливості всієї сім'ї. Характерними ознаками для більшості сімей у стані вразливості є розгубленість, пасивність, невміння висловити свої проблеми і потреби, сформулювати свої цілі і завдання, слабе спілкування, емоційна закритість, брак уваги (або агресія) стосовно дітей, нерідко нехтування інтересами дітей.

Вразлива сім'я зазвичай має достатній резерв позитивних ресурсів для подолання труднощів. Однак, вона може потребувати допомоги, наприклад консультування спеціаліста у виборі стратегії для вирішення ситуації. Залежно від складності проблеми, такою допомогою можуть бути спеціальні курси, тренінги, поради родичів, друзів, фахівця із соціальної роботи, психолога, юриста, учителя, лікаря тощо. Затягування розв'язку стрижневих проблем часто погіршує становище сім'ї загалом, що має наслідки в тому числі для дитини.

Більш ефективними у вихованні є недирективні форми впливу, такі як: порада, прохання, натяк, довіра, схвалення, заохочення, похвала тощо, які містять у собі одночасно інформацію про правильність певної дії та її позитивну оцінку, підвищують впевненість підростаючої особистості у власних силах і можливостях. Тільки постійна увага до душевного стану дитини, прагнення зрозуміти її потреби, думки, почуття, переживання і передбачає досягнення виховних цілей. Більш доцільним є довірлива бесіда, постійне спілкування, особистий приклад батьків.

За результатами соціологічних опитувань у 2020 р. 20 % дітей із соціально вразливих верств не мають бажання радитися з батьками у вирішенні своїх проблем, 12 % - негативно сприймають життєвий досвід батьків.

Виховання дітей в родині багато в чому залежить і від того, наскільки батьки усвідомлюють власну відповідальність за виховання підростаючої особистості. Тут особливо слід відзначити таку серйозну проблему, як вживання батьками алкоголю. Батьки-п'яниці втрачають свою здатність виконувати виховну функцію, а це в свою чергу викликає цілу низку негативних явищ: пияцтво і наркоманія серед дітей, бездоглядність неповнолітніх, їх небажання вчитись, схильність до протиправних вчинків тощо. Негативний вплив, на відміну від позитивного, переймається досить швидко. Взаємини дітей і батьків є показником виховних можливостей батьків.

Отже, виховання (як формуючий вплив) у широкому сенсі – це весь комплекс дитячо-батьківських взаємин, що охоплює не лише усвідомлювані настанови та цілеспрямовані впливи батьків на дитину, а й ті чинники, які більшою мірою не усвідомлюються, проте мають найбільш значущий вплив на дитину – моделі поведінки, емоційне ставлення. Що стосується виховних цінностей, то важливим є те, що наприкінці ХХ століття у суспільній свідомості відбулися зміни виховної парадигми від ставлення до дитини як до об'єкта виховання до гуманістичної установки – дитина як суб'єкт виховання і рівноправний учасник стосунків з урахуванням її позиції як активного творця цих стосунків [5].

За результатами нещодавнього національного дослідження ставлення суспільства до дітей із уразливих груп, кожна друга людина вважає, що українське суспільство толерантно ставиться до дітей з інвалідністю. Толерантність до дітей, що живуть із ВІЛ, або безпритульних дітей оцінюється в 30 %.

Наявні в Україні інфраструктурні проблеми визначають специфіку бідності за умовами життя. У зв'язку з цим найбільш вразливим до бідності та соціального відчуження є сільське населення: 45,7 відсотка домогосподарств потерпають через відсутність закладів, які надають побутові послуги; 41,8 відсотка — через незабезпеченість населеного пункту своєчасними послугами екстреної медичної допомоги; 28,5 відсотка — через відсутність поблизу закладів охорони здоров'я; кожне четверте домогосподарство — через відсутність регулярного щоденного транспортного сполучення з населеним пунктом із більш розвиненою інфраструктурою; понад 50 відсотків — через неможливість забезпечення елементарних побутових зручностей у помешканні.

Рівень бідності у сім'ях з дітьми становить 29,3 відсотка, у багатодітних сім'ях – 50,8 %, у сім'ях, де є діти та непрацюючі дорослі особи, – 36 %.

Традиційно до груп з підвищеним ризиком соціального відчуження в більшості країн належать ВІЛ-інфіковані, хворі на СНІД, туберкульоз, особи, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, бездомні особи, представники національних меншин.

Залишаються недосконалими механізми адаптації до самостійного життя дітей-сиріт і дітей, які є випускниками інтернатних закладів або строк

перебування яких на повному державному утриманні у сім'ях піклувальників, прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу закінчився. Насамперед відсутність у третини з них житла призводить до підвищення ризиків соціального відчуження і бідності таких осіб, що потребує негайного реагування з боку держави в частині надання їм соціальної підтримки.

Крім того, збройний конфлікт на сході України негативно вплинув на рівень добробуту населення, соціальні та економічні умови розвитку Луганської та Донецької областей і соціальну структуру країни, що призвело до виникнення нових вразливих груп населення. Близько 5,2 млн. осіб проживали в регіонах, постраждалих від конфлікту на сході, з яких до 4 млн. безпосередньо постраждали від конфлікту, близько 15 тис. осіб – п ранені, понад 1,7 млн. осіб – зареєстровані як внутрішньо переміщені [7].

Для соціально незахищених членів суспільства головний акцент сконцентрований на гарантуванні переваги в користуванні суспільними фондами споживання зниженні податків, розвитку соціального обслуговування сильному правовому й економічному захисті особистих доходів. Для економічно активних груп населення держава створює макроекономічні передумови для матеріального самозабезпечення (випадок втрати роботи, досягнення пенсійного віку, тимчасової втрати працездатності). Для непрацездатних же гарантується матеріальне забезпечення та соціальне обслуговування за рахунок соціального страхування, виплат державних та місцевих бюджетів.

Професійні устремління молоді залежать як від соціального статусу, так і від інтелектуальних здібностей і шкільної успішності молодої людини. Варто врахувати, що і рівень взаємозалежності між інтересом і придатністю до тієї або іншої професії відносно невисокий. Правильне виявлення професійних інтересів і схильностей є найважливішим прогностичним фактором професійної задоволеності. Причиною неадекватного вибору професії можуть бути як зовнішні (соціальні) чинники, пов'язані з неможливістю здійснити професійний вибір по інтересах, так і внутрішні (психологічні) фактори, пов'язані з недостатнім усвідомленням своїх професійних схильностей або з неадекватним уявленням про зміст майбутньої професійної діяльності.

Значна частина українських підлітків та молоді вразливих категорій, на жаль, залишаються поза охопленням проектами розвитку молодіжного руху чи громадської активності. Зокрема, молодь, що походить з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, молодь з малозабезпечених чи неблагополучних сімей, із багатодітних сімей тощо. Причина в тому, що через складні умови свого зростання та формування, представники цих категорій часто мають психологічну травмованість, прояви девіантної, асоціальної поведінки, зневіру у власному потенціалі та у власному майбутньому, соціальну пасивність та відстороненість від громадського життя тощо.

Більшість же проектів розвитку молодіжного лідерства, молодіжної активності, бажає бачити вже позитивно сформованих, соціально активних, психологічно розвинених учасників, що практично унеможлиблює потрапляння до них представників молоді вразливих категорій.

У той же час, саме молодь вразливих категорій найбільше потребують залучення до проектів громадської активізації. По-перше, це допомагає їм подолати власні психологічні та світоглядні проблеми, уникнути розвитку проявів девіантної поведінки та маргіналізації. По-друге, це дозволяє залучити їх до конструктивного розвитку та конструктивної корисної самореалізації. І по-третє, формує з їх числа агентів позитивних змін, які в позитивному ключі впливають на власні соціальні групи, та стають прикладами конструктивної та активної життєвої позиції для своїх однолітків.

В Україні існує потреба у проведенні якісної профорієнтаційної роботи серед молоді, починаючи зі школи, а також налагодженні консолідованих зусиль центральних органів виконавчої влади. За даними соціологічного дослідження «Молодь України-2019», 50 % молоді працюють не за своїм фахом і майже третина хочуть змінити професію, що її обрали раніше.

Професійна орієнтація – комплекс науково-обґрунтованих форм, методів та засобів допомоги особистості щодо вибору чи зміни професії, працевлаштування на основі врахування її індивідуально-психологічних особливостей, інтересів, можливостей та потреб ринку праці в кадрах [9].

На нашу думку, головною спонукальною причиною в житті кожної людини є намагання досягти успіху як у професійній діяльності, де б можна було реалізувати весь спектр своїх можливостей, здібностей, талантів.

Отже, проблема профорієнтації, успішного розвитку кар'єри молоді, яка є соціально вразливою вимагає розробки профорієнтаційних заходів, які можуть проводити ЗВО, оскільки мають для цього трудовий потенціал викладачів та матеріально-технічну базу. Такі заходи підвищуватимуть також конкурентоспроможність ЗВО через формування лояльного до закладу контингенту студентів..

На базі Полтавського університету економіки і торгівлі ми пропонуємо проводити тренінги особистісного зростання, які, як показав досвід проведення професійними психологами, є ефективним засобом профорієнтації.

У Полтавському університеті економіки і торгівлі створена і працює школа, де дітей навчали лідерству і менеджменту. Освітній проект «Літня школа ПУЕТ» стартував у нашому місті у 2019 р. у рамках «Малої академії ПУЕТ». На заняттях дітям розповідали про секрети тайм-менеджменту, лідерства, основи комунікації.

У межах цього проекту ми пропонуємо комплекс занять для найменших, які є членами неблагополучних сімей, матерів-одиначок, ВПО, дітей-інвалідів тощо. Серед занять для найменшої групи ми пропонуємо такі:

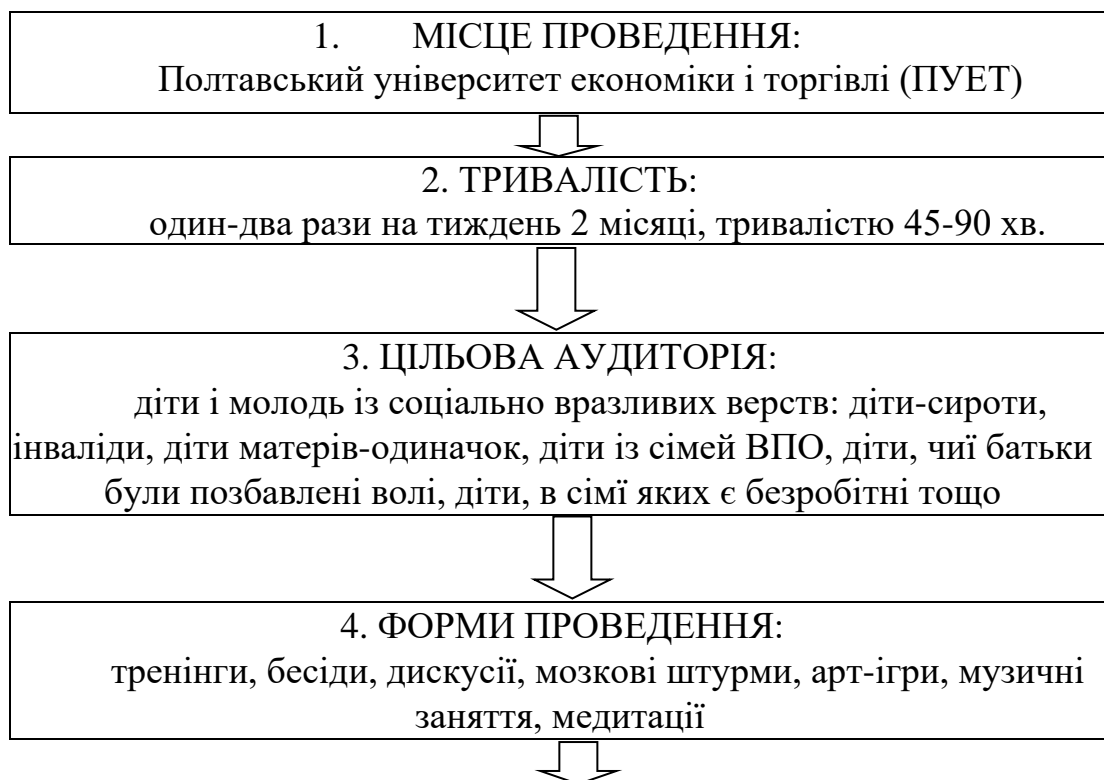

1. Соціально-мистецькі акції до визначних подій, державних, міських та релігійних свят; 2. Інтерактивні заняття та бесіди: «Гасмниця наших імен», «Світ емоцій і почуттів», «Скажи так, щоб тебе зрозуміли», «Мої захоплення», «Моя сім'я», «Я допитливий школяр», «Я маю власну думку», «Мої улюблені герої», «Я ввічливий», «Моя країна», «Мое місто», «Всі ми різні, але всі ми разом»; 3. Майстер-класи із паперопластики та оригамі, кераміки, бісероплетіння, айрис-фолдінг, живопису пластиліном, пісочної анімації, макраме, образотворчого мистецтва; 4. Аматорський театр; 5. Спортивні заходи.

Програма для найстарших учнів більш насичена, щоб допомогти випускникам шкіл зрозуміти, в якій сфері вони хочуть навчатися та працювати надалі. На заняттях вони вивчають англійську мову, займаються проектним менеджментом, працюють з графікою тощо.

Ми пропонуємо на базі Полтавського університету економіки і торгівлі започаткувати тренінговий курс для школярів старших класів та студентів 1-2 курсів університету «Мое життя – мій вибір». Метою даного курсу є: надання знань та формування в учасників практичних навичок самопізнання, усвідомлення життєвих планів і цілей, право вибору подальшого життєвого і професійного шляху, розкриття перед ними психологічних основ вибору, озброєння сучасною технологією прийняття рішень, що дозволить розумно та відповідально планувати свою освіту та майбутню професійну діяльність.

Схема реалізації проекту представлена на рис. 1.

5. ТЕМАТИКА ТРЕНІНГІВ І ДИСКУСІЙ:

1. Як сформувати та очолити команду
2. Спілкуємося ефективно.
3. Мій особистий потенціал.
4. Цінності в моєму житті.
5. Моє життя – мій вибір.
6. Мої здібності.
7. Я можу, я хочу, я буду!
9. Я і професія
10. Тайм-менеджмент або куди ховається час
11. Стресостійкість та управління емоціями
12. Самооцінка та самоцінність

6. РЕЗУЛЬТАТИ ДЛЯ УЧАСНИКІВ:

1. Знання, як вибрати професію, вміння орієнтуватися у видах професій, знання, як оцінити риси свого характеру та діагностувати свої здібності і професійні нахили; вміння враховувати попит ринку праці при виборі професії, роботи.
2. Розуміння зв'язку між професією, рівнем освіти та доходами, знання про можливості, які отримує людина з відповідною освітою, знають особливості системи вищої освіти в Україні.
3. Використання порад та рекомендацій щодо керування емоційним станом у період складання іспитів, ЗНО.
4. Знання різних способів пошуку роботи; вміння складати резюме, протистояти маніпуляціям з боку роботодавців-шахраїв, знання, як поводитися на різних етапах працевлаштування, волонтерської діяльності.
5. Знання норм і правил поведінки в трудовому колективі, способів досягнення професійного успіху; ознайомлення із принципами командної роботи та командної взаємодії.
6. Досвід успішних професіоналів.
7. Сертифікат учасника тренінгів.

Рис. 1. Схема реалізації проекту профорієнтаційних заходів для молоді із соціально вразливих верств населення

Висновки. Отже, запропонований комплекс профорієнтаційних заходів, спрямований на особистісний розвиток соціально вразливих дітей і молоді, полягає у проведенні занять і тренінгів щодо різних сфер менеджменту, психології, комунікації, сприятиме більш успішному професійному

визначенню, подальшому розвитку кар'єри та професійного життя цих категорій населення, а також підвищуватиме конкурентоспроможність закладу вищої освіти, створюючи й соціальний ефект.

Література:

1. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII: [Електронний ресурс]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2671-19>
2. Кияниця З.П. Партнерство «Кожній дитині» (за фінансової підтримки Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні «Соціальна робота із вразливими сім'ями та дітьми» 2017р.): Посібник Міжнародної благодійної організації: [Електронний ресурс]. <http://www.p4ec.org.ua/upload/education/library/1513689511.pdf>
3. Про затвердження плану заходів на 2019 рік з реалізації Стратегії подолання бідності : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.02.2019р. №86-р.: [Електронний ресурс]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/86-2019-%D1%80>
4. Про затвердження Програми підготовки до самостійного життя випускників закладів інституційного догляду та виховання дітей, осіб з числа вихованців прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу : Наказ Міністерства соціальної політики України від 27.09.2018. №1428. [Електронний ресурс]. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1428739-18#Text>
5. *Карабанова О.А.* Психологія сімейних відносин і основи сімейного консультування: [Електронний ресурс]. http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/2067/Konspekt_lekcij_PsS.pdf
6. Методичні рекомендації щодо залучення місцевих громад до вирішення проблем дітей, сімей та молоді, які опинилися у складних життєвих обставинах / Вакуленко О.В., Комарова Н.М., Романова Н.Ф., Семигіна Т.В. [Електронний ресурс]: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4129/Semyhina_metodychni_rekomendatsii%20.pdf
7. Галустян Ю. М., Каравай А. В., Кочарян А. Б., Мельник Т.Д. Навчально-методичний посібник для тренерів «Вчимося самостійності». 2011. [Електронний ресурс]. http://eef.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/wcf2011_fortrainers.pdf
8. Професійна орієнтація: Підручник для студентів / Єгорова Є.В., Ігнатович О.М., Кобченко В.В., Литвинова Н.І., Марченко І.Б., Мерзлякова О.Л., Синявський В.В., Татаурова-Осика Г.П., Шевенко А.М. Кіровоград: Імекс ЛТД, 2014. 240 с. [Електронний ресурс]: http://lib.iitta.gov.ua/709764/1/02_2650_Професійна%20орієнтація.pdf

References:

1. Zakon Ukrainy Pro sotsialni posluhy: pryiniaty 17 sichnia 2019 roku № 2671-VIII [Law of Ukraine on Social services from January 17 2019, № 2671-VIII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2671-19> [in Ukrainian].
2. Kyianytsia Z.P. (2017). Partnerstvo «Kozhnii dytyni» (za finansovoi pidtrymky Predstavnytstva Dytiachoho fondu OON (IuNISEF) v Ukraini «Sotsialna robota iz vrazlyvymy simiamy ta ditmy»: Posibnyk Mizhnarodnoi blahodiinoi orhanizatsii. [Partnership for Every Child (with the financial support of the United Nations Children's Fund (UNICEF) in Ukraine "Social Work with Vulnerable Families and Children"): Handbook of the International Charitable Organization]. Retrieved from <http://www.p4ec.org.ua/upload/education/library/1513689511.pdf> [in Ukrainian].
3. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro zatverdzhennia planu zakhodiv na 2019 rik z realizatsii Stratehii podolannia bidnosti pryiniaty 20.02.2019, №86-r. [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine On approval of the action plan for 2019 for the implementation of the Poverty Reduction Strategy from 20.02.2019, №86-r.]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/86-2019-%D1%80> [in Ukrainian].

4. Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy Pro zatverdzhennia Prohramy pidhotovky do samostiinoho zhyttia vypusknnykh zakladiv instytutysiinoho dohliadu ta vykhovannia ditei, osib z chysla vykhovantsiv pryiomnykh simei i dytiachykh budynkiv simeinoho typu pryiniaty 27.09. 2018, №1428. [Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine On approval of the Program of preparation for independent life of graduates of institutions of institutional care and upbringing of children, persons from among foster children and family-type orphanages from 27.09. 2018, №1428]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1428739-18#Text> [in Ukrainian].

5. Karabanova O.A. Psykholohiia simeinykh vidnosyn i osnovy simeinoho konsultuvannia. [*Psychology of family relations and basics of family counseling*]. Retrieved from http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/2067/Konspekt_lekcij_PsS.pdf [in Ukrainian].

6. Vakulenko O.V., Komarova N.M., Romanova N.F., Semyhina T.V. Metodychni rekomendatsii shchodo zaluchennia mistsevykh hromad do vyrishennia problem ditei, simei ta molodi, yaki opynylysia u skladnykh zhyttievykh obstavynakh. [*Guidelines for involving local communities in solving the problems of children, families and young people who find themselves in difficult life circumstances*]. Retrieved from http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4129/Semyhina_metodychni_rekomendatsii%20.pdf [in Ukrainian].

7. Halustian Yu. M., Karavai A. V., Kocharian A. B., Melnyk T.D. (2011). Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia treneriv «Vchymosia samostiinosti». [*Educational and methodical manual for trainers "Learning independence"*]. Retrieved from http://eef.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/wcf2011_fortrainers.pdf [in Ukrainian].

8. Yehorova Ye.V., Ihnatovych O.M., Kobchenko V.V., Lytvynova N.I., Marchenko I.B., Merzliakova O.L. at all. (2014). Profesiina oriientsiia: Pidruchnyk dlia studentiv [*Career Guidance: A Textbook for Students*]. Kirovohrad: Imeks LTD. Retrieved from http://lib.iitta.gov.ua/709764/1/02_2650_Profesiina%20orientsiia.pdf [in Ukrainian].